

KEMÉNY ZSIGMOND BÁRÓ BUDAI HÁZA :

Az elmúlt év őszén Galamb Sándor említette, hogy a Magyar Nemzet szerkesztője, Kemény Zsigmond br. születésének 125. évfordulóján, 1939. év jún. 12.-én emléktáblával akarja a nagyhatású politikai írónak és hírlapszerkesztőnek egykori házát a Városmajor-utcában megjelölni. Ezért azzal a kérdéssel fordult hozzám, vajon valóban a 30. számú ház volt-e Kemény báró tulajdona, amint *Báró Kemény Zsigmond* című munkámnak második kötetében Gyulai Pál szóbeli közlése alapján megállapítottam. A kérdés annál jogosultabbnak látszott, mert Komáromy Ferenc *Alkonyórák* című, 1890-ben megjelent kötetében *Emlékeimből 1850-1870* cím alatt azt írta, hogy 1870 nyarán Kemény Zsigmondot a Városmajor-utcában a 22. számú házban látogatta meg. Ezek után kötelességemnek tartottam a székesfőváros levéltárában Kemény házáról pontos adatokat szerezni s a kérdést ezek alapján tisztázni.

Báró Kemény Zsigmond című munkám második kötetének 546. lapján közöltem a Fővárosi Lapoknak 1869. szept. 28.-i számából azt a hírt, hogy Kemény Budán a Krisztinavárosban a Konek-féle házat megvette. Ugyanott említettem az egyik jegyzetben azt is, hogy Gyulai Pál szerint Kemény Zsigmond br. tulajdona a Városmajor-utcában az a ház volt, amely Bánffy Györgyné báróné villájának tőzsomszédságában állott s a XIX. század végén a 30. számmal volt megjelölve. Mindezt teljesen igazolták azok az adatok, amelyekhez a székesfőváros levéltárában leginkább Bánrév György allevéltáros úr szíveségből jutottam.

Az 1869. évi *Adressen-Kalender von Pest, Ofen und Altofen* 152. lapja szerint a Városmajor-utcában a 751. számú ház Konek Sándor és Sarolta tulajdona. Hogy Kemény Zsigmond br. ezt a házat vette meg, bizonyítja az 1871/72. évi *Adressen-Kalender* 186. lapja s az 1873. évi *Adressen-Kalender* 206. lapja. Itt a Városmajor-utcában a 751. számú ház Kemény Zsigmond br. tulajdonaként szerepel, míg a mellette lévő 749. számú ház a piarista rendé. Az 1875. évi *Adressen-Buch* 133. lapja szerint a Városmajor-utcában a 751. számú ház Prückler István tulajdonába került, a 749. számú pedig továbbra is a piarista rend birtokában maradt. Az 1891/92. évi *Budapesti cím- és lakjegyzék* 28. lapja már az új rendezést tünteti fel. E szerint a Városmajor utcában a 30. számú ház, amelynek helyrajzi száma 751/752, Prückler Istváné, a 32. számú a piarista rendé. Még inkább igazolja Gyulai Pál visszaemlékezésének helyességét az 1894. évi *Budapesti cím- és lakjegyzék* 28. lapja. E szerint ugyanis a Városmajor-utcában a 28. számú ház tulajdonosai a »br. Bánffy-testvérek«, vagyis özv. Bánffy Györgyné báróné Bethlen Margit grófnő leányai, a 30. számú ház tulajdonosa Prückler István, a 32. számú házé a piarista rend. A ház történetét kiegészíti a Tolnay-féle *Budapest Évkönyve* 1898-ból, hol a 470. lap szerint a 751/752. helyrajzi számból 1514—1515 lett. Az 1904. évi *Budapesti cím- és lakjegyzék* viszont az 1514—1515. helyrajzi számú és Városmajor-utcai 30. számú háznak új tulajdonosaként Herczeg Zsigmond műépítőt jelölte meg, aki az ódon egyemeletes ház helyére kéteemeletes bérházat épített.

Ezek után semmi kétség sem férhet ahhoz az állításunkhoz, hogy Kemény Zsigmond br. a fővárosban, a Városmajor-utcai 30. számú házban élte le utolsó éveit. Legfeljebb a beköltözés idejére nézve lehet némi eltérés. *Báró Kemény Zsigmond* című munkám második kötetének 547. lapján ugyanis arra a következtetésre jutottam, hogy Kemény leginkább 1870 őszén foglalhatta el budai otthonát — előzőleg, a Pesti Naplónak júl. 13-i száma szerint, néhány hétre Kaltenleutgebenbe utazott. Ezzel szemben Komáromy Ferenc — mint visszaemlékezéseiben írta — 1870-ben nyári szünidejét akarta külföldi utazásra felhasználni, mikor Pestre érkezve, arról értesült hogy Kemény Zsigmond br. az Angol Királynéból elköltözött s Budán a Városmajor-utcában saját házában lakik. Mindazáltal Komáromy csak azután látogathatta meg Keményt budai otthonában, miután Kemény Kaltenleutgebenből visszaérkezett. Ha tehát Komáromy emlékezőtehetségében megbízhatunk, látogatását az 1870. évi augusztus második felére tehetjük, mi nagyjában megegyezik a Kemény Zsigmond br. életrajzában kifejtett következtetésünkkel. Erre mutat az is, hogy Komáromy Keményt leverte kedélyűnek, bánatosnak találta, mi már a lelki betegség előrehaladását sejteti. Az életrajzban felsorolt adatok szerint a Kis Svábhegy alján meghúzódó csendes budai ház 1873 január végéig nyújtott nyugodalmat a nagy fró kimerült idegeinek.

Komáromy visszaemlékezései annyi jellemző részletet emeltek ki Kemény Zsigmond br. budai otthonának életéből, hogy csak határozott benyomásokra támaszkodhattak. Valószínű, aki őt a Városmajor-utca 22. számú házba irányította, nem a hivatalos számorzást követte, melyben a házszámok az utca kezdete felé növekedtek, hanem Kemény báró házáat az utca elejétől számítva, tarthatta a huszonkettediknek. A ház rajzában Komáromy az utcának egyik kiemelkedőbb villáját vázolta elénk. Földszint hat szobát látott, az emeleten pedig Kemény Zsigmond br. két szép vendégszobát ilyen útbaigazítással mutatott neki: »Ez Kemény János lakása, mikor Pestre jön.« A vendégszobákba tehát Kemény Zsigmond br. tulajdonkép öccsét, Kemény János bárót várta, aki Erdélyben Pusztakamaráson lakott ugyan, de gondját már kiterjesztette a küzdelmekben elfáradt bátyjára. A ház vezetését Kemény húga, Kissné Kemény Ágnes bárónő tartotta kezében; neki mutatta be vendégét Kemény is. A házhoz kert is tartozott; ennek aljában játszott Komáromy a tekepályán a házi úrnő leányával és két fiatalemberrel. Itt a kertben üldögélt Kemény is a találkozáskor s búsan hajtotta le fejét; itt látta egykor Gyulai Pál is emlékbeszéde szerint az éleselméjű frót, amint kertjének lombjai alatt egykedvűen nézett maga elé s virágait tépte. Mindezek a részletek teljesen összhangzanak azokkal az adatokkal, melyeket Kemény Zsigmond br. életrajzában használtam fel, s kiegészítik annak a helynek képét, hol Kemény Zsigmond br. hanyatlásával egy óriásméretű szellemi világ omlott össze.

Mennyire megérdemelné e komor emlékü hely, hogy az utókor kegyelettel gondoljon reá? Az emléktábla egyelőre elmaradt ugyan, de a felvetett gondolat oly szép, hogy még megvalósulhat. Miért ne figyelmeztetnők fővárosunknak hálás közönségét minél többször a magyar irodalom és Erdély jelentőségére? Ha valaki a tervezett emléktáblát valóban elhelyezné a

Városmajor-utcai 30. számú házra, a következő felírást alkalmazhatná:
 »E ház helyén állott Kemény Zsigmond báró háza. A lángelkű regényíró
 s a nagyhatású politikai író és hírlapszerkesztő az élet harcában elfáradva,
 itt pihent meg 1870-től 1873-ig, innen indult szülőföldjére, Erdélybe, hogy
 ott találjon végső nyugóhelyet.«

PAPP FERENC

P. SZATHMÁRY KÁROLY NAPLÓJA.

(Első közlemény.)

Dr. Móricz Miklósné Miskolczy Erzsébet, Szathmáry Aranka leánya, P. Szathmáry Károly unokája, nagyatyjának egy értékes kéziratát adományozta a sárospataki iskola könyvtárának. A kötet tartalma: 1863—1867 közti *Napló*, *Holudár lovag* és az *Asszony komédiája* c. műveinek ceruzával írt, nehezen olvasható kézírata; több töredék, egypár cím, talán tervezett művek nyomai; előfizetők névsora; fényképezési feljegyzések stb. Ebből most a *Napló* szövegét mutatjuk be, amely felöleli az író nagyenyedi tanári éveinek jó részét. Sok apró és helyi érdekű vagy sablonos feljegyzés van benne — pl. nagyon sok a vendéggjárás, a kártyázás, végtelen hosszuk a gyűlésezések; sokat sétál, kaszinózik, levelezik, órákat tart — ezek mint nem jellemző részletek itt elhagytuk. Sokszor volt beteg is az író. Amit azonban valami szempontból fontosnak találunk, azt meghagytuk. Nagybecsű feljegyzések ezek a regényíró irodalmi terveire, egy-egy munkája megszületésére, meséinek vajudására nézve. Kortörténeti jelentősége sem kevesebb, mert a kiegyezés előtti évek eszményeit és lelkivilágát tárják elénk egy jó megfigyelésű ember részéről, akinek kritikai megjegyzései is becsesek egy-egy irodalmi műről vagy eseményről — igaz, hogy többnyire epések s nem egyszer igazságtalanok. A helyesírásnak jelentőség nélküli régiességeit nem tartottuk meg.

1863.

Január hó. 1-én Bevégeztem «Kis halom» című novellámat, fotográf képeimet megküldöttem Gáspár János, Kasza Dániel, Jancsó József kollegáimnak. Ebédre Gáspár Jánosékhöz voltunk híva. Gáspár megnyerő külsőjű férfi; érdemei az erdélyi nevelésügy körül nem csekélyek; de úgy látszik, nagyobb theoretikus, mint praktikus. Ugyanezen napon látogatni voltunk Fosztó Ferenc curatort, Zeyk Károlyt és Mihály Károlyt. Az első sokaktól ügyes gazdának, másoktól csak *magára nézve* tartatik annak; ítéletemet felfüggesztem. Zeyk Károly végtelenül vonzó és megnyerő egyéniség; az 1847—8-i országgyűlésen szép szerepet vitt. Mihály Károly kollega költői hajlama lelkes és tanár, élte hanyatlán; kitűnő szónoknak állítják; én még nem hallottam. Erős idegbajban szenved; azt hiszem, főszerepet a hypochondria játszik benne.

E napon kezdettem a Szabó Károly által szerkesztett «Erdélyi történelmi adatok» olvasásához; a kivont eredmények később.

2-án Az «Erdélyi történelmi adatok» olvasásának folytatása. Sok érdekes adat; a reflexiók később. Leveleket irtam. Estére kelve... Nagy Károly rajztanárhoz mentem; szép érzésű, művészi hajlamú ember, kiben lehet, jobb körülmények között a haza egyik csillaga vált volna, — most félig nyomorban él. Bizonyos Máramaros megye rajzát illető rajzokat csináltatott nála, saját és Morvai skizzei után...